

Adrian Mitreęa¹

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ORCID 0000-0002-5620-1835

Anna Mitreęa²

ORCID 0009-0007-8566-8470

Znaczenie wojny poznawczej w kształtowaniu postaw społecznych

The importance of cognitive war in shaping social attitudes

Wprowadzenie

Starożytny wódz Macedonii i ojciec Aleksandra Wielkiego – Filip Macedoński wypowiedział słowa, które przeszły do kanonu zasad zarządzania państwem, a mianowicie „dziel i rządź”. Słowa te idealnie wpasowują się w to, co obecnie nazywamy „wojną poznawczą”, która w swojej najbardziej ekstremalnej formie, wojny psychologicznej i propagandowej, może doprowadzić do podziału nawet najbardziej spójnego społeczeństwa i osłabienia jego możliwości do reagowania i przeciwstawiania się atakom ze strony podmiotu zagrażającego (Melella, Lo Giudice, 2021). Z kolei chiński strateg i filozof Sun Tzu wierzył, że wojny wygrywa się dzięki inteligencji, informacjom i oszustwom,

¹ Adrian Mitreęa: dr, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach,
e-mail: adrian.mitreęa@ujk.edu.pl

² Anna Mitreęa: mgr, Szkoła Podstawowa im. K. Brodzińskiego w Królówce, Przedszkole w Nowym Wiśniczu, e-mail: pedagogspecjalny18@gmail.com

atakowaniu wrogów tam, gdzie są najmniej przygotowani, oraz łamaniu oporu i pokonywaniu przeciwników pośrednio, bez walki (Sun Tzu, 2020), co również wpisuje się w kanon wojny poznawczej.

Początek XXI wieku pokazał, że pole rywalizacji przekształciło się w złożony i wieloaspektowy krajobraz. Nowa forma wojny, znana jako wojna poznawcza, wyłania się jako znaczące pole bitwy obejmujące sferę zrozumienia, aspekty funkcji intelektualnych, w tym podświadome i emocjonalne czynniki, które wpływają na podejmowanie decyzji przez decydenta (ThreatTec., 2021). Pola bitew wykraczają obecnie poza domenę fizyczną i cybernetyczną, gdyż postępy w psychologii poznawczej i technologii komunikacji informacyjnej umożliwiają podmiotom państwowym oraz pozapaństwowym prowadzenie konfliktu w sferze mentalnej celem podporządkowania sobie społeczeństwa (MacDonald, Ratcliffe, 2023).

W militarnym znaczeniu wojna poznawcza to koncepcja wojny, która rozpowszechnia fałszywe wiadomości w celu wzbudzenia braku zaufania do rządu, obniżenia morale wojska i obezwładnienia wroga poprzez zakłócanie nastrojów społecznych. Eksperci wojskowi nazywają wojnę poznawczą szóstym polem bitwy po lądzie, morzach i oceanach, przestrzeni powietrznej, cyberprzestrzeni i przestrzeni kosmicznej (Lim, 2023). Również w cywilnym odniesieniu nie można lekceważyć mechanizmów wojny poznawczej, gdyż poprzez operacje psychologiczne i informacyjne, a także taktyki cybernetyczne i socjotechniczne, wojna poznawcza wykorzystuje zniekształcenia poznawcze, co może skutkować ukierunkowanymi kampaniami propagandowymi i dezinformacyjnymi, które osłabiają zdolność opinii publicznej do odróżniania fikcji od rzeczywistości (Koreański Instytut Spraw Wojskowych, 2023). Ponadto walka w środowisku poznawczym wpływa bezpośrednio na emocje, motyw, osady, działania, a nawet kontrolę nad mózgiem przeciwnika. Stąd mózg jest uważany za główne pole bitwy wojny poznawczej. Zagłębiając się w analizowaną problematykę, można spotkać się z określeniami, że podczas kampanii wojny poznawczej dochodzi do swego rodzaju „zhakowania ludzkiego umysłu”, aby w ten sposób „wygrać wojnę przed wojną” (Palczewski, 2022). Według Jamesa Giordano (2017) „mózg pod wieloma względami reprezentuje nowe pole bitwy XXI wieku”, a przyczyną tego faktu jest szybki postęp

neuronauk i neurotechnologii oraz znaczenie tego postępu dla przyszłości ludzkości. Tym samym stoimy przed szeregiem nowych wyzwań, w tym natury etycznej, którym trzeba będzie stawić czoła.

W czasie popandemicznym oraz wojny w Ukrainie warto przypomnieć sformułowanie napisane ponad sto lat temu przez Zygmunta Freuda w czasie pierwszej wojny światowej, które dobrze opisuje współczesne realia. Freud w eseju pt. *Aktualne rozważania o wojnie i śmierci*, pisał, że „złapani w wir tego czasu wojny, pozbawieni obiektywnych informacji, bez możliwości oderwania się od wielkich zmian, jakie zaszły lub dokonują się, i przewidzenia dojrzewającej przyszłości, sami nie zdajemy sobie sprawy z prawdziwego znaczenia wrażeń, jakie wywierają na nas nacisk, oraz o wartości sądów, które jesteśmy zmuszani do wydawania, i nawet nauka utraciła swą pogodną bezstronność” (Freud, 1915).

Istota i definicja wojny poznawczej

Pojęcie wojny poznawczej zostało rozpowszechnione w 2017 r. przez generała Sił Powietrznych Stanów Zjednoczonych Davida L. Goldfeina. Generał Goldfein zauważył, że „przechodzimy od wojen wyniszczających do wojen poznawczych” i podkreślił znaczenie przejścia kontroli nad ludzkim umysłem, uważanym za pole bitwy XXI wieku (2019).

Wojna poznawcza określana jest jako poszerzona wersja wojny psychologicznej³ oraz wojny informacyjnej⁴, która skupia kluczowe elementy rozwoju technologii perswazyjnych oraz militarystyki najnowszych odkryć w NBIC (akronim nanotechnologii, biotechnologii, technologii informacyjnych i nauk kognitywnych⁵), marketingu i nauk behawioralnych, ekspansji interne-

³ Zgodnie z amerykańskim regulaminem Army Field Manual 33-1, opublikowanym w sierpniu 1979 roku, wojnę psychologiczną definiuje się jako „planowe wykorzystanie propagandy i innych działań psychologicznych w celu wpływania na opinie, emocje, postawy i zachowania wrogich grup w taki sposób, aby wspierać realizację osiągnięcia celów narodowych” (Keyserlingk, 1990).

⁴ Wojna informacyjna – to wpływ na ludność cywilną i/lub wojskową innego kraju poprzez rozpowszechnianie odpowiednio dobranych informacji (Wasiuta, Wasiuta, 2017).

⁵ Nauki kognitywne zajmują się myśleniem, postrzeganiem, wnioskowaniem, tworzeniem koncepcji, tym wszystkim, co stanowi przejawy działania umysłu (Duch, 1998).

tyzacji i innych czynników społecznych. Postęp w dziedzinie nano-, bio- i technologii informacyjnych doprowadził do rozwoju sztucznej inteligencji, Big Data i globalnego „uzależnienia cyfrowego”, co powoduje, że możemy odnieść wrażenie, że ludzie zachowują się nie tak, jak chcą, ale jak chcą twórcy danych systemów (Bałanowski, Podyakonow, Grekowa, 2022).

Wojna poznawcza to celowe wpływanie na percepcję, emocje, myślenie i zachowanie ludzi lub zapobieganie takiemu wpływowi w celu osłabienia bądź wzmocnienia walczącej strony w związku z wojną (Bałanowski, Podyakonow, Grekowa, 2022). Kiedy mówimy o chęci wywarcia wpływu na konkretną osobę, populację, naród czy grupę docelową, mamy zamiar wdrożyć procesy sugestii, warunkowania i perswazji, które za pośrednictwem wykorzystywanych w tym celu mediów społecznościowych mogą doprowadzić do prawdziwych rewolucji poznawczych w społeczeństwie (d'Antonio, 2022). Wysiłki mające na celu wywarcie wpływu na wolę, zrozumienie i możliwości docelowej publiczności odbywają się w trzech wymiarach tworzących środowisko informacyjne: fizycznym, wirtualnym i poznawczym. Fizyczny wymiar środowiska informacyjnego odnosi się do twardej infrastruktury umożliwiającej przekazywanie, odbiór i przechowywanie informacji, w tym ośrodków dowodzenia i kontroli. Wymiar wirtualny obejmuje sieci ułatwiające gromadzenie, przetwarzanie, przechowywanie, rozpowszechnianie, wyświetlanie i ochronę danych i informacji. Wymiar poznawczy obejmuje indywidualne i zbiorowe umysły, które odbierają, przekazują i odpowiadają na informacje lub na nich działają (Boswinkel, Bo Finlayson, Michaelis, Rademaker, 2022).

Zgodnie z definicją Sojuszu Północnoatlantyckiego wojnę poznawczą rozumiemy jako „manewr mający na celu ustanowienie z góry określonego sposobu postrzegania u docelowej publiczności w celu uzyskania przewagi nad przeciwnikiem w dziedzinie poznawczej” (Claverie, Prébot, Buchler, Du Cluzel, 2022). Tym samym wojna kognitywna jawi się jako główny obszar konfrontacji światowych ośrodków władzy w badaniach predykcyjnych NATO do roku 2040 (Innovation Hub, 2020), a centralne miejsce zajmuje w niej „militaryzacja neuronauk” (Cole, Le Guyader, 2020). Można powiedzieć, że jest to strategia wpływania na psychikę drugiej osoby, aby uzyskać to, czego się chce. Ponieważ jednak dziedzina wykorzystująca zasady psycholo-

giczne składa się z różnych zagadnień, takich jak marketing i kompozycja mediów, konieczne jest ograniczenie zakresu dyskusji na temat tej koncepcji. Kontrola psychiki człowieka to przede wszystkim podporządkowanie człowieka woli manipulatora, który stosuje ofensywne i defensywne metody oddziaływania informacyjnego na obiekt ataku: ubezwłasnowolnienie, kształtowanie nowej tożsamości, ograniczanie, a nawet uniemożliwianie podejmowania decyzji, postępowanie zgodne z wolą strony atakującej (Żebrowski, 2016). W rosyjskiej nauce wojennej wojna kognitywna postrzegana jest jako zastosowanie dezinformacji, środków politycznych, ekonomicznych, humanitarnych i innych niemilitarnych w celu kształtowania wewnętrznych procesów politycznych w kraju przeciwnika. Dla osiągnięcia tego celu wykorzystywane są również wewnętrzne konflikty w atakowanym państwie, niezadowolenie jego obywateli z władz państwowych, a także sprzeczności i uprzedzenia pomiędzy zamieszkującymi to państwo grupami etnicznymi i społecznymi (Huber, 2019). Chiński uczony Liang Xiaobo z Narodowego Uniwersytetu Technologii Obronnych Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej uważa, że wojna poznawcza jest ważną formą propagandy wśród opinii publicznej, perswazji psychologicznej i walki ideologicznej opartej na współczesnych teoriach i nauce, w celu zdobycia przychylności ludzi w zakresie idei, przekonań i wartości (Xiaobo, 2022).

Podstawowa koncepcja wojny poznawczej zakłada, że determinanty wyniku starcia nie odnoszą się jedynie do siły aktora (w przeciwnym razie silniejszy zawsze wygrałby ze słabym), ale także do umiejętności lepszego wykorzystania wiedzy. Właśnie z tego powodu wojna poznawcza wykorzystuje wkład wielu dyscyplin badających procesy poznawcze i komunikacyjne (pedagogika, psychologia, socjologia, antropologia, semiotyka, technologia, informatyka itp.). Aktorami wojny poznawczej mogą być instytucje (np. rządy, agencje rządowe, służby wywiadowcze), przedsiębiorstwa, grupy interesu, indywidualni obywatele, którzy stają się stronami konfliktu (Trincherro, 2018).

Pod pewnymi względami wojnę poznawczą można częściowo porównać do propagandy. Celem propagandy nie jest „programowanie” umysłów, ale wpływanie na postawy i zachowania poprzez nakłanianie ludzi do przyjęcia właściwej postawy, która może polegać na zrobieniu pewnych rzeczy lub czę-

sto na ich powstrzymaniu. Wojna poznawcza jest metodycznie wykorzystywana jako element globalnej strategii łączącej prawdziwe i zniekształcone informacje, przesadzone fakty i sfabrykowane wiadomości. Wojna poznawcza różni się od propagandy tym, że wszyscy, przeważnie nieumyślnie, uczestniczą w przetwarzaniu informacji i tworzeniu wiedzy w bezprecedensowy sposób. To subtelna, ale znacząca zmiana. Chociaż jednostki były dotychczas biernie poddawane propagandzie, obecnie aktywnie się do niej przyczyniają. Eksploatacja ludzkiego poznania stała się ogromnym przemysłem. Oczekuje się, że wylaniające się narzędzia sztucznej inteligencji (AI) wkrótce wyposażą propagandystów w radykalnie ulepszone możliwości manipulowania ludzkimi umysłami i zmiany ludzkich zachowań (Lucania, 2022).

Wojna poznawcza – metody, cele, przeciwdziałanie

Walka w domenie poznawczej to konfrontacja na poziomie świadomego myślenia. Poprzez selektywne przetwarzanie i przekazywanie informacji może wpływać na osąd, zmieniać koncepcje, konkurować o ludzkie serca, a następnie poprowadzić rzeczywistość tak, aby rozwijała się w korzystnym dla siebie kierunku. Z perspektywy kształtowania poznawczego operacje w domenie poznawczej skupiają się na atakach wielowymiarowych, obejmujących zarówno „normalną” penetrację poznawczą, jak i „wojenny” przymus poznawczy. Dlatego w działaniach w sferze poznawczej nie ma wyraźnej granicy pomiędzy pokojem a wojną (Lucania, 2022).

W wojnie poznawczej polem bitwy staje się ludzki umysł. Celem jest nie tylko zmiana tego, co ludzie myślą, ale także sposób, w jaki działają. Jeśli ta walka zakończy się sukcesem, możliwe jest kształtowanie przekonań i zachowań jednostek i grup ludzi oraz wpływanie na nie, pomagając w ten sposób agresorowi osiągnąć jego cele taktyczne i strategiczne. Za pomocą skrajnej formy tej walki można rozbić i fragmentować całe społeczeństwo, aby pozbawić je zbiorowej woli przeciwstawienia się zamiarom wroga (Kao, Glaister, Pena, Rhee, Rong, Rovalino, 2021). Aby osiągnąć cele wojny poznawczej, nie są już potrzebne fałszywe wiadomości, gdyż aby wywołać oburzenie społeczne, wystarczy opublikować kompromitujący dokument rządowy lub wiado-

mości z osobistych e-maili urzędnika państwowego. Następnie wrogość jest podsycana za pośrednictwem systemu przesyłania wiadomości w mediach społecznościowych, który staje się wirusowy dzięki wpływowym osobom w Internecie, fałszywym profilom w mediach społecznościowych i „botom” służącym do automatycznego przesyłania wiadomości. Z kolei grupy na portalach społecznościowych mogą być motywowane do organizowania demonstracji i wychodzenia na ulice, a reakcja władz na takie inicjatywy może jeszcze bardziej radykalizować społeczeństwo (Kao, Glaister, Pena, Rhee, Rong, Rovalino, 2021).

Ataki poznawcze w czasie wojny polegają głównie na osłabianiu woli przeciwnika do stawiania oporu i nakłanianiu go do podejmowania błędnych decyzji. W przypadku decydentów i dowódców pierwszej linii itp. należy stosować ataki ukierunkowane, aby wstrząsnąć wolą stawiania oporu oraz wykorzystywać oszustwa informacyjne w celu zakłócania procesu decyzyjnego i nakłaniania go do podejmowania decyzji. Typowe metody wojny poznawczej obejmują:

- ingerencję w przekaz medialny w celu promowania własnych poglądów i opinii,
- manipulację w mediach społecznościowych za pośrednictwem platform mediów społecznościowych, takich jak portal X (dawny Twitter) czy Facebook,
- manipulację informacjami wywiadowczymi celem osiągnięcia celów politycznych oraz społecznych,
- wykorzystanie kultury celem wywołania wrogości pomiędzy grupami wieloetnicznymi w danym kraju,
- wpływanie na świadomość i zachowanie docelowych odbiorców poprzez propagandę polityczną, taką jak przemówienia, manifesty, demonstracje, itp.

Powodzenie metod oddziaływania poznawczego wiąże się ze skalą i intensywnością oddziaływania na świadomość (przetwarzanie, oceny społeczne, profile indywidualne i inwigilacja w cyberprzestrzeni). Ich stosowaniu sprzyja z jednej strony atomizacja społeczeństwa (zrywanie tradycyjnych więzi społecznych), z drugiej zaś spadek profesjonalizmu środowiska informacyjnego

(poziom krytycznej analizy wiarygodności napływających danych). Sukces ten faktycznie wiąże się z nowymi sposobami utrwalania stereotypów percepcyjnych w świadomości masowej, których demonstracyjne obalenie czasami nie tylko nie wpływa na ich percepcję, ale wręcz ją wzmacnia. W sumie te technologie oddziaływania na świadomość są w stanie całkowicie zastąpić prawdziwy obraz świata – fikcyjnym, osiągnąć przewidywalną reakcję kluczowych grup społecznych, sprawować kontrolę nad ich świadomością i ostatecznie zapewnić ich mobilizację do rozwiązania problemów wojny poznawczej (Mieduszeński, 2023). Odpowiednia obrona przed takim zagrożeniem wymagałaby, po pierwsze, świadomości, że toczy się kampania wojny poznawczej, a po drugie, zrozumienia, że czas potrzebny na zrozumienie i orientację może bardzo różnić się od czasu zwykle przyjętego przez decydentów. Konieczne może być przygotowanie poważnej refleksji na temat tego, jak zbudować instytucję, która dokładnie radzi sobie z tą nową formą konfliktu i która może zostać odrzucona w ramach organizacji lub osiągnięta poprzez intensywną koordynację w naszej lokalnej wspólnocie wywiadowczej. Jednym z rozwiązań mogłoby być utworzenie specjalnego biura (również w ramach przyszłej „krajowej agencji bezpieczeństwa cybernetycznego”), którego zadaniem byłoby monitorowanie identyfikacji tego rodzaju zagrożeń i mapowanie tego typu kampanii w miarę ich występowania (Melella, Lo Giudice, 2021).

Kształtowanie postaw społecznych

Wojna poznawcza jest zawsze operacją manipulacyjną, mającą na celu wpłynięcie na wyobrażenie rzeczywistości, jakie mają inni, w celu wzbudzenia w nich emocji, postaw, rozumowania, wyborów i zachowań korzystnych dla strony wojującej. We współczesnych społeczeństwach opinia publiczna stanowi podstawę konsensusu dla zbiorowych decyzji, dlatego manipulowanie opinią publiczną jest równoznaczne z modyfikowaniem rzeczywistości na swoją korzyść (Trincherò, 2018).

W świadomości masowej istnieją dwie rzeczywistości: rzeczywistość faktów życiowych i rzeczywistość wirtualna kreowana przez środki masowego przekazu. Obie istnieją równolegle. Przeciętny czytelnik czy widz może wie-

rzyć lub nie w to, co widzi na ekranie komputera, telewizora lub czyta w gazecie, ale to ostatecznie niczego nie zmienia, ponieważ nie ma innych źródeł informacji. Jak pisał G. Orwell w latach 60. ubiegłego wieku: „Celem środków masowego przekazu jest wychowywanie mas, nie powinny one zadawać pytań zagrażających stabilności porządku społecznego. (...) nie ma sensu odwoływać się do umysłu i intuicji ludzi, trzeba przetwarzać ich świadomość w taki sposób, aby nie można było zadawać pytań. (...) zadaniem inżynierów społecznych, socjologów i psychologów na usługach elity rządzącej jest stworzenie iluzji optycznej o kolosalnych proporcjach, zawężenie całego zakresu świadomości publicznej do trywialnych, codziennych form. Następne pokolenie nie będzie już kwestionować prawidłowości wszystkiego, co się dzieje. Atmosfera życia społecznego będzie taka, że nie będzie można nawet zadać pytania, czy to słuszne, czy nie” (Hoffmann²⁰¹⁹).

Historia wojen poznawczych wiąże się z poszukiwaniem odpowiednich metod wpływu. Pojęcie możliwości badania mózgu ludzkiego jako maszyny produkującej obrazy percepcji za pomocą fachowych manipulacji sięgają idei Oświecenia, jednak najpoważniejsze przykłady tego typu oddziaływań możemy dostrzec w XX w. Za przykłady powodzenia stosowania technologii manipulacyjnych uznano:

- radiową adaptację powieści H. Wellsa „Wojna światów” (1938) – audycję, która pokazywała, jak prosta rozmowa może mieć bezpośredni wpływ na zachowanie mas (wywołała panikę wśród znacznej liczby osób, które uwierzyły w realność ataku kosmitów);
- ukierunkowana zmiana świadomości społecznej w Stanach Zjednoczonych po japońskim ataku na Pearl Harbor, która zapewniła przystąpienie Stanów Zjednoczonych do wojny;
- cykl konferencji w USA w latach 1946–1953, który zjednoczył wiele dyscyplin w program cybernetyczny – inżynierię, fizykę, biologię, psychologię, neurologię. W rezultacie powstała pełnoprawna teoria systemów, która przybliżyła humanizm do świata technicznego i umożliwiła spojrzenie na wspólnotę ludzką z punktu widzenia maszyny (Mieduszewski, 2023).

Obecnie żyjemy w świecie postpandemicznym, w którym nadal informacje związane z pandemią COVID-19 są sprzeczne, a tym samym zaufanie do władz, sensowność szczepień, nakładane restrykcje poddawane są krytyce przez część społeczeństwa. Świadomość ludzka nie może zaakceptować katastrofy jako wypadku. Cokolwiek się stanie – susza, pożar lasu, a nawet uderzenie meteorytu – musimy znaleźć jakąś przyczynę tego, co się stało, coś, co pomoże odpowiedzieć na pytanie: dlaczego to się stało teraz, dlaczego przydarzyło się to nam i co należy zrobić, żeby to się więcej nie powtórzyło? Epidemie nie są tu wyjątkiem, wraz z pojawieniem się SARS-CoV-2 rozprzestrzeniły się dwie epidemie: zdrowotna i informacyjna. Wirus wywołał bezprecedensową infodemię, przyczyniając się do powstania klimatu wielkiej niepewności (Bucci, Cristofaro, Giardino, 2023), plotki podające w wątpliwość istnienie lub powagę COVID-19, szybko przekształciły się w często kontrowersyjne twierdzenia o niebezpiecznej technologii ukrytej w maseczkach higienicznych i rzekomych cudownych lekach czy szkodliwości szczepień. Informacje te przyczyniły się do podzielenia społeczeństwa np. na osoby, które poddały się szczepieniu oraz antyszczepionkowców (NY Times, 2022).

Obecnie trwa wojna w Ukrainie spowodowana agresją Rosji. Rosja wykorzystwała media publiczne do promowania „represji wobec ludności rosyjskiej na Ukrainie” w celu legitymizacji rosyjskiej inwazji i przekonania społeczności międzynarodowej o ukraińskich zbrodniach. Co więcej, rosyjskie media nieustannie starają się pokazać, że wstąpienie Ukrainy do NATO będzie wiązało się z przykrymi konsekwencjami. Przykładowo rosyjscy propagandyści rozpowszechniają film, rzekomo stworzony przez członków partii Alternatywa dla Niemiec (AfD), na którym widać niemieckie wojska, które zajęły prawie cały majątek ukraińskiej rodziny, a ponadto możemy dostrzec w tym filmie nazistowskie gesty gloryfikujące prezydenta Ukrainy W. Zełenskigo (The Telegraph, 2023). Tymczasem wszyscy aktorzy występujący w filmie to Rosjanie. Z kolei Alternatywa dla Niemiec (AfD) to skrajnie prawicowa partia w Niemczech, która wspiera Rosję. Współprzewodnicząca partii Alice Weidel sprzeciwiła się postawieniu Władimira Putina przed wymiarem sprawiedliwości za zbrodnie wojenne, a sama partia AfD zwróciła się także do rządu o zawetowanie dostaw broni na Ukrainę (Vox Ukraina, 2023). Należy

również dodać, że 5 czerwca 2022 r. amerykańska firma zajmująca się cyberbezpieczeństwem przechwyciła notatkę rosyjskiej Federalnej Służby Bezpieczeństwa. W notatce zaproponowano zastosowanie metod wojny poznawczej wymierzonych w ludność cywilną w krajach europejskich. Proponowano w niej powiązanie wsparcia dla Ukrainy z pogorszeniem się poziomu życia w państwach europejskich, zmniejszając w ten sposób poparcie społeczne dla Ukrainy. Ponadto zaproponowano także konkretną metodę wzbudzenia podejrzeń w społeczeństwie w stosunku do wsparcia dla Ukrainy poprzez szerzenie narracji takich jak zbrojenie Ukrainy kosztem europejskich podatników (Takagi, 2022).

Jedną z najczęściej atakowanych grup społecznych jest młodzież. Z jednej strony atakowana jest przez treści pojawiające się w mediach społecznościowych, a z drugiej strony postawy młodych ludzi zależą w dużej mierze od treści przekazywanych w szkole, która w niewątpliwy sposób wpływa na postrzeganie świata, historii czy relacji międzyludzkich. Przykładowo od 1 września 2023 roku w rosyjskich szkołach w klasach 10 i 11 będzie można uczyć się historii z wykorzystaniem nowego podręcznika, w którym władze rosyjskie uzasadniają inwazję na Ukrainę, aneksję Krymu, a nawet represje stalinowskie (Meduza, 2023). Co ciekawe, ingerencja w system edukacyjny jest jednym z najpowszechniejszych elementów kształtowania postaw społecznych, gdyż jednym z kluczowych obszarów współczesnej wojny poznawczej jest wprowadzanie nowych standardów i technologii edukacyjnych. Przykładowo w Polsce w okresie PRL-u kształtowano wiernopoddańczy stosunek do Związku Sowieckiego. Opierać się on miał na poczuciu „wdzięczności”. Tym samym młodzież w Polsce miała zostać wychowana w duchu komunistycznej moralności, poprzez wszczęcie jej idei:

- a) radzieckiego patriotyzmu;
- b) proletariackiego internacjonalizmu;
- c) socjalistycznego humanizmu;
- d) stosunku do pracy i własności społecznej;
- e) świadomej dyscypliny;
- f) „bolszewickich” cech charakteru.

Według Idy Altszuler w ZSRR narodziło się wszystko, co najlepsze, godne podziwu oraz postępowe, co obecnie można podać w dużą wątpliwość, niestety w tamtym czasie taki przekaz dominował (Żaryn, 2009). Dziś żyjemy w świecie opartym na dostępie do Internetu. Internet zmienia społeczeństwo, biznes i politykę, ponieważ ludzie reagują na nowe możliwości oferowane w Internecie i odpowiednio zmieniają swoje zachowanie. Szczególną rolę w cyberprzestrzeni odgrywają media społecznościowe, które zasadniczo zmieniły sposób, w jaki konstruujemy naszą tożsamość i szukamy swojego statusu społecznego. Po pierwsze, media społecznościowe dają nam niespotykaną dotąd elastyczność w tworzeniu różnych wersji nas samych. Na niektórych platformach możemy być całkowicie anonimowi dla innych, a na większości z nich możemy bardzo selektywnie udostępniać informacje o sobie. Po drugie, media społecznościowe dają nam nowy sposób monitorowania tego, co myślą o nas inni ludzie, w postaci polubień, liczby obserwujących itp. (Pocheptsov, 2021). Media społecznościowe zmieniły sposób, w jaki uzyskujemy dostęp do informacji, wytwarzamy je i udostępniamy, przekształcając tradycyjne środki masowego przekazu w system powiązanych ze sobą sieci komunikacyjnych (Komisja Europejska, 2021). Tym samym media społecznościowe, stopniowo wypierają media tradycyjne. Dzieje się tak ponieważ media społecznościowe, takie jak Facebook, portal X i Instagram, poszerzają swoją tradycyjną rolę mediów interakcji społecznych, stając się głównymi źródłami wiadomości. Zarem media tradycyjne rozszerzają swoją obecność w Internecie, podążając za trendem i próbując konkurować z „nowymi mediami”.

Media społecznościowe odgrywają ponadto bardzo ważną rolę w kształtowaniu odmiennych ocen reakcji na treść i opinie wyrażone w artykule, a tym samym w kształtowaniu postaw czytelników (Komisja Europejska, 2021). Media społecznościowe stały się więc w ostatnich latach potężnym narzędziem kształtowania opinii publicznej i dyskursu politycznego (Birla, 2023). Algorytm programów takich jak Facebook, portal X i Instagram ma za zadanie faworyzować informacje pasujące do profilu preferencji użytkownika i blokować informacje, które do nich nie pasują. Dzięki temu użytkownik znajduje się w bańce, w której prezentowane są wyłącznie informacje zgodne z jego światopoglądem, dając mu pewność, że tylko jego opinie są prawidłowe.

Istnieje coś, co eksperci nazywają Komnatą Echa. Każdy punkt widzenia jest wypowiedzany i powtarzany tysiące razy w każdym z tych zamkniętych i niewidocznych przedziałów sieci społecznościowych. Jest oczywiste, że w stosunkach społecznych między ludźmi istnieje naturalna homofilia, ale algorytm wzmacnia ten scenariusz (Martins, Ambrosio, 2022). Korzystanie z mediów społecznościowych może wzmacniać uprzedzenia poznawcze i naturalne błędy decyzyjne. Kanały informacyjne i wyszukiwarki, które podają wyniki zgodne z preferencjami odbiorców, nasilają efekt potwierdzenia, polegający na tym, że interpretuje się nowe informacje tak, aby potwierdzały wcześniejsze przekonania.

Portale społecznościowe wywołują zjawisko dowodu społecznego (social proofing), co oznacza naśladowanie i potwierdzanie działań i przekonań innych po to, by dopasować się do wybranych grup społecznych. Grupy te, jako wspomniane „bańki”, stają się zamkniętą przestrzenią, gdzie rozlega się tylko echo konformizmu i myślenia zbiorowego (CBPE, 2023). Tym samym media społecznościowe mogą być wykorzystane jako narzędzie wojny wpływające na emocje i umysły docelowych odbiorców oraz broń masowego zamieszania. Zdolność do szybkiego rozpowszechniania informacji w celu kształtowania narracji publicznej przekształca media społecznościowe w strategiczną broń w rękach podmiotów państwowych i pozapaństwowych zaangażowanych w konflikt. Facebook, portal X, YouTube, blogi i wiele innych aplikacji społecznościowych są wykorzystywane przez różne organizacje, w tym terrorystyczne, do identyfikowania, radykalizacji i rekrutacji nowych bojowników (Theohary, 2015). Z kolei rządy mogą wykorzystywać media społecznościowe do szerzenia przesłania dyplomacji publicznej w celu realizacji własnych interesów (Theohary, 2015).

Podsumowanie

Wojna poznawcza toczy się na całym świecie, ponieważ ludzkość jest połączona technologiami cyfrowymi i korzysta z technologii informacyjnych. Za pomocą zespołu poznawczo-destrukcyjnych wpływów przekształca świadomość jednostek lub ludności regionu, kraju lub grupy krajów w celu wprowa-

dzenia ich w błąd. Ta nietradycyjna forma prowadzenia działań wojennych, wykorzystująca kompleks destrukcyjnych wpływów, wykorzystuje narzędzia cybernetyczne do zmiany procesów poznawczych, wykorzystania uprzedzeń czy myślenia refleksyjnego (Bałanowski, Podyakonow, 2022). Nawet jeśli informacje zawsze były wykorzystywane do kształtowania kontrawersyjnego myślenia i podejmowania decyzji, szybki postęp w technologiach informacyjno-komunikacyjnych oraz psychologii poznawczej jeszcze bardziej zwiększył ich centralne znaczenie. W rezultacie zarówno podmioty państwowe, jak i niepaństwowe wzmogły wysiłki mające na celu wykorzystanie i manipulowanie środowiskiem informacyjnym (Boswinkel, Bo Finlayson, Michaelis, Rade-maker, 2022).

Przeciwdziałanie metodom wojny poznawczej wymaga wieloaspektowego i interdyscyplinarnego wysiłku ze strony organizacji badawczych, decydentów, firm technologicznych, mediów, nauczycieli i osób prywatnych. Niezbędne jest dalsze pogłębianie wiedzy na temat tego ogromnego problemu oraz edukacji obywatelskiej w szkołach publicznych i zapewnianie lepszych narzędzi wspierających umiejętność korzystania z mediów. Ponadto niezbędna jest także odbudowa zaufania społecznego do instytucji. Wymaga to szeregu reform, w tym tych skupiających się na przejrzystości rządu, włączeniu społecznym i budowaniu wspólnych doświadczeń krajowych w celu ożywienia infrastruktury obywatelskiej, co więcej, potrzeba zmian w sposobie rozpowszechniania informacji, w tym dziennikarstwa, które lepiej oddziela fakty od opinii oraz bardziej przystępnej komunikacji naukowej (RAND, 2023).

W związku z powyższym proponuje się zbudowanie koncepcji bezpieczeństwa poznawczego, które zapewniałoby warunki swobodnego przepływu wiedzy oraz chroniłoby społeczeństwo przed próbami naruszenia jego granic informacyjnych poprzez sugestię psychologiczną, manipulację religijną lub ideologiczną (Chasanowicz, Mukhamedowicz, 2023).

Streszczenie: Wojna poznawcza posiada długą historię, gdyż ludzie od zawsze próbowali wpływać na innych celem realizacji własnych interesów czy ambicji. Niemniej dopiero w XXI w. dostrzeżono, że wraz z rozwijającym się wpływem mediów społecznościowych, metody i techniki wojny poznawczej stosowane są coraz częściej przez państwa lub organizacje pozapaństwowe w celu pozyskania zwolenników czy spowodowania podziałów społecznych, za pomocą wysyłania sprzecznych informacji. Obecnie wojna poznawcza prowadzona jest w celu ukształtowania poglądów społecznych na takie sprawy jak polityka, gospodarka czy militaria oraz osiągnięcia pożądanego „zmiany zachowań”, tj. działania korzystnego dla podmiotu atakującego. Artykuł przedstawia problemy definicyjne związane z wojną poznawczą, określa metody, cele, formy przeciwdziałania wojnie poznawczej oraz sposoby jej prowadzenia, a także wskazuje znaczenie kształtowania postaw społecznych we współczesnym środowisku bezpieczeństwa. W związku z powyższym celem artykułu jest przedstawienie znaczenia wojny poznawczej w kształtowaniu postaw społecznych.

Abstract: Cognitive warfare has a long history, as people have always tried to influence others to pursue their own interests or ambitions. However, it was only in the 21st century that it was noticed that, with the developing influence of social media, methods and techniques of cognitive warfare are increasingly used by states or non-state organizations in order to gain supporters or cause social divisions by sending contradictory information. Currently, cognitive warfare is conducted in order to shape social views on such matters as politics, economy, or military and achieve the desired “behavioral change”, i.e. action beneficial to the attacking entity. The article presents definitional problems related to cognitive warfare, determines the methods, goals, forms of countering cognitive warfare and ways of conducting it, and also indicates the importance of shaping social attitudes in the contemporary security environment. Therefore, the aim of the article is to present the importance of cognitive warfare in shaping social attitudes.

Słowa kluczowe: wojna poznawcza, dezinformacja, psychologia, bezpieczeństwo

Keywords: cognitive warfare, disinformation, psychology, security

Bibliografia

- Balanowski, W., Podyakonow, W., Grekowa, I. (2022). *Konfrontacja w wojnie poznawczej: walka o ludzki umysł*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://www.secuteck.ru/articles/protivoborstvo-v-kognitivnoj-vojne-borba-za-chelovechskij-razum>.
- Birla, N. (2023). *The Role of social media in shaping public opinion and political discourse*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://www.linkedin.com/pulse/role-social-media-shaping-public-opinion-political-discourse-birla>.
- Koreański Instytut Spraw Wojskowych. (2023). *Koncepcja i rozwój „wojny poznawczej”*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: https://www.kima.re.kr/3.html?Table=ins_kima_newsletter&mode=view&uid=1469&s=11.
- Boswinkel, L., Finlayson, B., Michaelis, J., Rademaker, M. (2022). *Weapons of mass influence Shaping attitudes, perceptions and behaviours in today's information warfare*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://hcss.nl/wp-content/uploads/2022/04/Weapons-of-Mass-Influence-Information-Warfare-HCSS-2022-V2.pdf>.
- Bucci, F. S., Cristofaro, M., Giardino, P.L. (2023). *Infodemia e pandemia: la cognitive warfare ai tempi del SARS-CoV-2*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://arxiv.org/abs/2308.00706>.
- CBPE. (2023). *Wojny kognitywne: niszczenie odporności społeczeństwa*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://cbpe.pl/2023/05/05/wojny-kognitywne-niszczenie-odpornosci-spoleczenstwa/>.
- Chasanowicz, K.A., Mukhamedowicz, G.M. (2020). *Problemy bezpieczeństwa poznawczego i etyki cyfrowej w edukacji*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-kognitivnoj-bezopasnosti-i-tsifrovoy-etiki-v-sfere-obrazovaniya>.

- Claverie, B., Prébot, B., Buchler, N., Du Cluzel, F. (2021). *Cognitive Warfare: The Future of Cognitive Dominance*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://hal.science/hal-03635889/document>.
- Cole, A., Le Guyader, H. (2021). *Cognitif un sixième domaine d'opérations?*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://www.innovationhub-act.org/sites/default/files/2021-04/FR%20version%20v6.pdf>.
- d'Antonio, A.C. (2022). Cognitive Warfare. Aspetti psicologici e uso dei social media. *Psicologia*, 97. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://qi.hogrefe.it/rivista/cognitive-warfare-aspetti-psicologici-e-uso-dei-social-media/>.
- Department of the Army. (2017). *ADP 3-0 Operations*. Washington: Army Doctrine Publication.
- Duch, W. (1998). Czym jest kognitywistyka?. *Kognitywistyka i Media w Edukacji*, 1, 9–50.
- Freud, Z. (1915). *Aktualne rozważania o wojnie i śmierci*. Turyn: Boringhieri.
- Goldfein, D.L., Bressett, S., Haack, L., Evans R. (2019). *How is the air Force Adapting to Great Power Competition?*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://warontherocks.com/2019/06/wotr-podcast-how-is-the-air-force-adapting-to-great-power-competition/>.
- Hoffman, M. (2019). *Wiedza dla mas*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://psyfactor.org/lib/gofman7.htm>.
- Innovation Hub. (2020). *Warfighting 2040 Project Report*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://www.innovationhub-act.org/sites/default/files/2020-06/WF2040Report.pdf>.
- Kao, K., Glaister, S., Pena, A., Rhee, D., Rong, W., Rovalino, A. (2021). *Countering cognitive warfare: awareness and resilience*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://www.nato.int/docu/review/ru/articles/2021/05/20/protivokognitivnaya-bor-ba-osvedomlennost-i-ustojchivost/index.html>.
- Keyserlingk, R.H. (1990). *Austria in World War II: An Anglo-American Dilemma*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Komisja Europejska. (2021). *Mechanisms that Shape Social Media and their Impact on Society – Report on the State-of-the-Art in Research*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/mechanisms-shape-social-media-and-their-impact-society-report-state-art-research>.
- Lim, S. (2023). *Chińska „wojna poznawcza”*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://www.sedaily.com/NewsView/29N3N4QYFU>.

- Lucania, P. (2022). *Guerra cognitiva e dominio umano*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://www.brainfactor.it/guerra-cognitiva-e-dominio-umano/>.
- MacDonald, A., Ratcliff, R. (2023). Cognitive Warfare: Maneuvering in the Human Dimension. *Proceedings*, 149/4/1.442. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2023/april/cognitive-warfare-maneuvering-human-dimension>.
- Martins, C., Ambrosio, G. (2022). *Guerra cognitiva: o uso de PsyOps online para manipulação da mente humana*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://www.conjur.com.br/2022-mai-24/zanin-ambrosio-uso-psyops-online-manipulacao-mente>.
- Meduza. (2023). *W tym roku akademickim w rosyjskich szkołach będzie jeszcze więcej propagandy. Ochrona dzieci przed tym będzie trudniejsza niż kiedykolwiek*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://meduza.io/feature/2023/08/30/v-etom-uchebnom-godu-v-rossijskih-shkolah-stanet-esche-bolshe-propagandy-zaschitit-ot-nee-detey-budet-slozhno-kak-nikogda>.
- Melella, D.C., Lo Giudice, E. (2021). *Pro e (molti) contro della guerra cognitive*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://formiche.net/2021/06/guerra-cognitiva-cyber-fake-news/>.
- Mieduszewski, A. (2023). *Wojna kognitywna: kontrola społeczna, kontrola świadomości i narzędzie globalnej dominacji (część 1)*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://cyberleninka.ru/article/n/kognitivnaya-voyna-sotsialnyy-kontrol-upravlenie-soznaniem-i-instrument-globalnogo-domirovaniya-chast-1>.
- Nornews. (2023). *General dywizji Safavi: Utworzono zjednoczony front, kierowany przez Amerykę, w celu obalenia reżimu*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://nournews.ir/Ar/News/130136/>.
- NY Times. (2022). *As Covid-19 Continues to Spread, So Does Misinformation About It*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://www.nytimes.com/2022/12/28/technology/covid-misinformation-online.html>.
- Olechowski, A. (2022). Dezinformacja i propaganda orężem wojny kognitywnej. *Media i Społeczeństwo*, 2, 25–38.
- Palczewski, S. (2022). *#CyberMagazyn: Wojna kognitywna. Zawładnąć umysłem wroga*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://cyberdefence24.pl/armia-i-sluzby/cybermagazyn-wojna-kognitywna-zawladnac-umyslem-wroga>.
- Pocheptsov, G. (2021). *Jak propaganda dopasowuje rzeczywistość do telewizji*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://psyfactor.org/psyops/propaganda108.htm>.

- RAND. (2023). *About Truth Decay*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://www.rand.org/research/projects/truth-decay/about-truth-decay.html>.
- Shuguanga, L. (2022). *Gdzie skupiają się operacje w domenie poznawczej?*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <http://military.people.com.cn/BIG5/n1/2022/1005/c1011-32539656.html>.
- Sun Tzu (2020). *Sztuka wojny*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://trybun.org.pl/wp-content/uploads/2020/04/Sztuka-wojny-Sun-Tzu.pdf>.
- Takagi, H. (2022). *The Future of the Russo-Ukrainian War: Winter Cognitive Warfare*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://www.hudson.org/national-security-defense/future-russia-ukraine-war-winter-cognitive-warfare>.
- Takagi, T. (2022). *Przyszłość wojny poznawczej w Chinach: wnioski z wojny na Ukrainie*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://thelevantnews.com/article/>.
- Theohary C. (2015). *Information Warfare: The Role of Social Media in Conflict*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://sgp.fas.org/crs/misc/IN10240.pdf>.
- ThreatTec. (2021). *Profound Impact Without Firing A Shot: AI & The Rise Of Cognitive Warfare*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://threattec.com/cognitivewarfare/>.
- The Telegraph. (2023). *Russia accused of releasing fake German anti-Zelensky advert*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: https://www.youtube.com/watch?v=5FnS-RLDx_s.
- Trinchero, R. (2018). *Contro La Guerra Cognitiva. Educare Allo Scetticismo Attivo. Media Education – Studi, ricerche, buone pratiche*, 9, 17–36.
- Underwood, K. (2017). *Cognitive Warfare Will Be Deciding Factor in Battle: Lt. Gen. Stewart's Remarks at DoDIIS17. Signal, The Cyber Edge*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://hal.science/hal-03635889/document>.
- Vox Ukraina. (2023). *Przegląd prowokacji i dezinformacji Federacji Rosyjskiej*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <https://voxukraine.org/ru/obzor-provokatsiy-y-dezynformatsyy-rf>.
- Wasiuta, O., Wasiuta, S. (2017). *Wojna informacyjna zagrożeniem dla bezpieczeństwa ludzkości*. W: H. Batrowska (red.), *Walka informacyjna: uwarunkowania, incydenty, wyzwania*, (s. 71–90). Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej.
- Xiaobo, L. (2022). *Cognitive domain warfare is the new main battlefield of language confrontation*. Pobrane 20 czerwca 2023 z: <http://military.people.com.cn/BIG5/n1/2022/0517/c1011-32423539.html>.

- Żaryn, M. (2009). *Polityka historyczna w edukacji w PRL*. W: P. Skibiński (red.), *Polityka czy propaganda. PRL wobec historii*, (s. 117–142), Warszawa: Muzeum Historii Polski.
- Żebrowski, A. (2016). *Walka informacyjna w asymetrycznym środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP.